

MACBETH

**WILLIAM
SHAKESPEARE**

Pojď, jdeme hrát
a klamat čas.
To bude komedie!

**KOMORNÍ
SCENA
ARENA**

WILLIAM SHAKESPEARE

MACBETH

Překlad Martin Hilský

Režie Ivan Krejčí

Dramaturgie Tomáš Vůjtek

Hudba Ondřej Švandrlík

Scéna Milan David, Martin Šimek

Kostýmy Marta Roszkopfová

Inspice Petr Pěnkava

Text sleduje Kamila Holaňová

For English see the last page.

Premiéra sobota 22. května 2021 v 18.30

Osoby a obsazení

Macbeth Michal Čapka

Lady Macbeth Petra Kocmanová j.h.

Duncan Vladislav Georgiev

Malcolm Vlastimil Burda j.h.

Donalbain Jan Lefner j.h.

Banquo Vojtěch Lipina

Macduff Josef Kaluža

Lady Macduff Tereza Cisořská

Syn Michael Rozbroj

Ross Milan Cimerák

Lennox Jan Chudý

Siward Vladislav Georgiev

Siward jr. Adam Langer

Setník / Posel / Vrátný / Sluha Marek Cisořský

První Čarodějnice Alena Sasínová-Polarczyk j.h.

Druhá Čarodějnice Renáta Klemensová

Třetí Čarodějnice Michaela Bajgarová

Hekaté Kristýna Panzenberger Krájčková j.h.

První zmínka o Shakespearově *Macbethovi* pochází od londýnského lékaře a astrologa Simona Formana, který zhlédl tuto Shakespearovu tragédii v divadle Globe patrně v roce 1611 a pečlivě si zapsal její obsah. Je však jisté, že *Macbeth* se hrál už o pár roků dřív, než si o něm Forman udělal své poznámky (psal si je o všech hrách, které viděl), jak o tom svědčí některé dobové narážky v textu hry. Je také dost pravděpodobné, že *Macbeth* byl jednou ze tří her, které sehrála v červenci a srpnu 1606 herecká společnost Služebníků krále (v jejímž čele stál Shakespeare jako hlavní dramaturg a spolumajitel) před královským dvorem Jakuba I. na počest návštěvy jeho švagra, dánského krále Kristiána IV. A je logické, že ještě před touto produkcí se hra musela ověřit před publikem v Globu. Dá se tedy předpokládat, že Shakespeare napsal *Macbetha* nejspíše v první polovině roku 1606.

Text hry se dochoval až z prvního foliového vydání z roku 1623 a byl na některých místech krácen, na jiných naopak rozšířen. Badatelé se nejčastěji přiklání k názoru, že zkrácení pochází přímo od Shakespeara, který hru upravoval pro představení v královském paláci Hampton Courtu (případně v Greenwichi) v létě 1606. Tento zkrácený text byl nejspíše později rozšířen jakubovským dramatikem Thomasem Middletonem, který hru obohatil o výstup s čarodějnicí Hekaté, převzatý z jeho hry *Čarodějka*. Patrně je to podle změny metra; čarodějnice promlouvají trochejem, Hekaté je vlastní jamb.

Profesor Hilský, v jehož překladu hru hrajeme, uvádí v knižním vydání *Macbetha* (Atlantis, 2008) v závěrečné poznámce překladatele vše podstatné o okolnostech vzniku této Shakespearovy tragédie:

„Je jisté, že mezi Shakespearovou tragédií a skotským královským rodem, jimž v roce 1603 v Anglii začalo panování stuartovců, byla přímá souvislost. Anglický a skotský král Jakub I. odvozoval svůj nárok na trůn od mytického Banqua, jehož syn Fleance uprchl do Walesu a posléze měl syna s velšskou princeznou. Tímto synem byl Walter Stewart, zakladatel skotských královských dynastií. Skotští kronikáři vysledovali kořeny stuartovské dynastie až k legendárnímu Fergusovi, který žil ve 4. století před Kristem, a dokonce až ke vznešenému Athénanovi Cathellovi, který si prý vzal faraonovu dceru Scotu (odtud název Skotska). Ať tak či onak, Banquo hrál v rodokmenu skotských králů klíčovou úlohu a Shakespeare zcela nepochybně napsal *Macbetha* jako hru, která měla skotskou dynastii podpořit, složit hold novému panovníkovi a potvrdit jeho nároky na skotský i anglický trůn. Král Jakub I. se navíc dva měsíce po smrti královny Alžběty stal patronem Shakespearovy herecké společnosti (ze Služebníků lorda komořího se stali Služebníci krále), a tak se hra na počest stuartovské dynastie jevila jako téměř povinný výraz vděčnosti.

Menší než Macbeth jsi,
a přece větší.

Tento v podstatě propagandistický cíl si vyžadoval určité úpravy historických a kronikářských předloh. V *Kronice Anglie, Skotska a Irska* (*The Chronicles of England, Scotland and Ireland*, 1587) Raphaela Holinsheda, z níž Shakespeare čerpal především, například Banquo pomáhá Macbethovi zabít krále Duncana. V Shakespearově hře je Banquo zcela bezúhonný a Macbethovou jedinou spoluvinicí je jeho vlastní žena. Zatímco v Holinshedovi je Duncan relativně mladý a slabý panovník, v Shakespearově tragédii je to moudrý, zralý a silný král. Smyslem všech těchto úprav bylo prezentovat co nejlichotivější portrét královských předků Jakuba I., a naopak demonizovat jejich oponenty. Macbeth se v Holinshedovi jeví jako velmi úspěšný král, zatímco v Shakespearově hře se postupně stává krvavým tyranem a ztělesněním satanského zla.“

Kdyžs to chtěl udělat, tak byl jsi muž. A ještě víc jsi mužem byl, čím víc jsi chtěl být víc.

Holinsshedovy *Kroniky* ale nebyly jedinou Shakespearovou inspirací k dramatu o královraždě. V listopadu roku 1605 se totiž v Londýně o ničem jiném než o královraždě ani nemluvalo, neboť bylo odhaleno spiknutí, které usilovalo králi Jakubovi o život. Guy Fawkes, voják původem z Yorkshiru, donesl do sklepení pod Sněmovnou lordů dvacet sudů střelného prachu, aby mohl „jediním zahřmáním“ vyhodit do vzduchu členy parlamentu, krále, královnu i prince Jindřicha. Narážky na toto neúspěšné katolické spiknutí najdeme i v textu Shakespearovy hry v promluvách vrátného, který jde krátce po Duncanově vraždě otevřít bránu (druhé dějství, třetí výstup).

V Holinsshedových kronikách se Shakespeare dočetl, že do spiknutí, jehož cílem bylo zabít krále Duncana, se zapletl i Banquo, což nevrhalo na mytického zakladatele královského rodu zrovna to nejlepší světlo, a proto se Shakespeare rozhodl příběh o královraždě účelově pozměnit tak, aby mohl být král Jakub na svého prapředka dostatečně hrdý. Ale ačkoli se v této verzi Banquo vlastizrady nedopustí, proviní se přinejmenším souhlasem s Macbethovou vládou, a především tím, že s ním sdílí mocenské ambice. Nicméně vše je vyličeño natolik umírněně, že ani král Jakub neměl žádný důvod k nelibosti.

Velmi zajímavý je také posun ve vykreslení tří čarodějnic, od kterých si Macbeth a Banquo nechají věštít budoucnost. V Holinsshedově kronice jsou to „tři ženy v divných a divých šatech, připomínající stvoření z onoho světa“, Shakespeare však z těchto tří vědem udělá vousaté babice, které mají mnohem blíž k tradiční představě čarodějnice v anglickém folkloru. Jsou aktivními

hrdinkami hry, které zosobňují osud a pokoušejí hlavního hrdinu, a zároveň nám tak dávají nahlédnout do nejtemnějších zákoutí Macbethovy duše. V existenci těchto nehmotných bytostí Shakespeare pevně věřil, stejně jako všichni jeho současníci, neboť byly běžnou součástí tehdejšího života. V Londýně (a vůbec po celé zemi) byl nespočet jasnovídných čarodějnic, které za poplatek věštily budoucnost, případně poskytovaly i jiné magické služby. A o tom, jak byly čarodějnice v tehdejší Anglii vnímány, opět zasvěceně píše profesor Hilský ve svém doslovu:

„Strach ze spiknutí proti královské moci bezprostředně souvisel i s hony na čarodějnice, které byly zvláště kruté ve Skotsku. Sám král se postaral o novou vlnu honů na čarodějnice v roce 1590, když se vrátil z Dánska. Ještě před svým nástupem na anglický trůn napsal skotský král Jakub knihu *Démonologie* (*Daemonology*, 1597), která se stala politickým a náboženským zdůvodněním honů na čarodějnice. Král Jakub ve svém pojednání ztotožnil čarodějnice se silami ďábla, a protože se sám prohlásil za krále z Boží milosti, bylo zřejmé, že hlavním posláním ďábelských čarodějnic bylo zničit krále, který byl Božím zástupcem na zemi. Hony na čarodějnice tak ve Skotsku a částečně i v Anglii neměly jenom fanatický a předsudečný ráz, ale proměňovaly se v neobyčejně kruté politické procesy. Lze tedy předpokládat, že Shakespearovi současníci vnímali čarodějnice v *Macbethovi* podstatně jiným způsobem než diváci naší doby.

Svrbí mě prst — dozajista,
něco zlého se k nám chystá.

Čarodějnice byly běžně spojovány s chaosem v přírodě (odtud hrom, blesky a smrdutý vzduch v první scéně *Macbetha*), s ropuchami a kočkami (odtud Mour a Kropuch) a v dobových představách měly schopnost převracet všechny morální hodnoty v opak („Hnus je krása, krása hnus“), a což bylo nejpodstatnější, uměly předvídat budoucnost.

Přestože všechny tyto a další dobové narážky mohou osvětlit genezi *Macbetha*, Shakespearova tragédie je přesahuje a stává se divadelní vizí zla uvnitř člověka. Lidské zlo Shakespeare zpodobnil v mnoha jiných velkých postavách — v Claudiovi, Jagovi, Edmundovi nebo například v Richardu III. *Macbeth* si však víc než Claudius, Jago nebo Richard III. uvědomuje zvrácenost zla, jemuž sám nakonec podlehne. *Macbeth* je nejen velkou tragédií zločinu a trestu, ale zároveň fascinující divadelní studií toho, jak se zlo v lidské duši rodí.“

V naší inscenaci jsme se nechali inspirovat již výše zmíněným dramatikem Thomasem Middletonem, který Shakespearova *Macbetha* obohatil o výstup s čarodějnici Hekaté. Neodolali jsme tudíž lákavé možnosti rozšířit party čarodějnic a učinit z nich sarkastické glosátorky děje, plného bezuzdného vraždění, jež vyvolává nikdy neutuchající a stále stejně pošetilá (ne) lidská touha po stále větší moci. Nelidské a zrůdné přízraky tak komentují nelidské a zrůdné lidské činy. Dodejme však, že náš

zásah do textu se omezil jen na několik veršů, a je tedy uctivě krotký, ne-li přímo vstřícně pietní. Ale i tak nám umožnil pojednat *Macbethův* příběh s o něco větší mírou ironie a sarkasmu, než bývá v zemi zvykem.

Prchavý stín je život, špatný herec, co chvilku křičí na jevišti světa a potom zmlkne navždy. Pustý žvást idiota je to, jen hluk a vřava, a neznamená nic.

Prokletá hra

Existuje mnoho divadelních pověr a ta nejslavnější z nich se týká právě této Shakespearovy tragédie. Její název se smí vyslovit pouze při zkouškách či při samotném představení. Pokud se tak stane v divadle jindy, dopadne na hru, herce i celý inscenační tým kletba. Herci proto tento kus nazývají jen Skotská hra (častěji ale jen „The Play“). Podle legendy hru proklely čarodějnice, protože do ní Shakespeare zahrnul rituály černé magie, které tak prozradil nezasevěným. Legenda je sice jen legenda, ale napříč staletími bychom pár tragických událostí skutečně našli

Již v srpnu 1606 chlapce **Hala Berridgeho**, který měl hrát Lady Macbeth, zachvátila horečka a ještě ten den umřel v zákulisí.

Během představení v Londýně v roce 1703 se strhla jedna z nejsilnějších bouří v historii Anglie a při následných záplavách v zemi zahynuly stovky lidí.

10. května 1849 hráli v New Yorku Macbetha dva herci-rivalové najednou: Angličan **W. Ch. Macready** a Američan **Edwin Forrest**. Fanoušci Forresta začali házet shnilé ovoce a židle na Macreadyho a během představení se strhla bitka. Přivolaná policie začala do davu střílet. Zahynulo 20 lidí a víc než 30 jich bylo zraněno.

V roce 1937 se utrhlo v londýnském divadle Old Vic těžké závaží a spadlo jen kousek od **Laurence Oliviera** v roli Macbetha.

V roce 1942, kdy hrál Macbetha anglický herec **John Gielgud**, zemřeli tři herci a scénograf spáchal sebevraždu.

V lednu 1947 hrál Macbetha v divadle Oldham Coliseum Theatre mladý herec **Harold Norman**. Při scéně souboje odpadl kryt meče a Norman se nabodl na jeho ostří. Do rány se mu dostala infekce a herec později zemřel v nemocnici na zánět pobřišnice.

V roce 1948 spadla **Diana Wynyardová**, když se jako Lady Macbeth somnabulně oddávala svému šílenství, z okraje jeviště do hloubky 4,5 metru.

V roce 1954 utrpěl americký herec **Charlton Heston** popáleniny při příliš realistické inscenaci na Bermudách pod širým nebem.

Výčet by mohl být jistě i delší, ale jako ukázka toho, do jak velkého rizika jsme ochotni pro vás, naši milí diváci, jít, to snad bude stačit.

MACBETH

**WILLIAM
SHAKESPEARE**

Translation Martin Hilský

Director Ivan Krejčí

Dramaturgy Tomáš Vůjtek

Music Ondřej Švandrlik

Set design Milan David, Martin Šimek

Costumes Marta Roszkopfová

Stage manager Petr Pěnkava

Prompter Kamila Holaňová

Opening night Saturday 22 May 2021 at 6.30 p.m.

Away, and mock
the time with
fairest show!

Characters and cast

Macbeth Michal Čapka

Lady Macbeth Petra Kocmanová

Duncan Vladislav Georgiev

Malcolm Vlastimil Burda

Donalbain Jan Lefner

Banquo Vojtěch Lipina

Macduff Josef Kaluža

Wife of Macduff Tereza Cisořská

Son of Macduff Adam Langer

Ross Milan Cimerák

Lennox Jan Chudý

Seyward Vladislav Georgiev

Young Seyward Adam Langer

Captain / Messenger / Porter / Servant
Marek Cisořský

First Witch Alena Sasínová-Polarczyk

Second Witch Renáta Klemensová

Third Witch Zuzana Truplová

Hecat Viktória Pejková

Komorní scéna Aréna, příspěvková organizace
28.října 2, 701 85 Moravská Ostrava
pokladna@divadloarena.cz

Prosíme chodte včas, po zahájení představení
není možný přístup do hlediště.

Nositelé autorských práv k dílu zastupuje
DILIA, divadelní, literární, audiovizuální
agentura, Krátkého 1, Praha 9.

Foto Roman Polášek

Grafika Studio Breisky

Divadelní inscenace realizujeme za finanční
podpory Ministerstva kultury České republiky
a Moravskoslezského kraje.

Činnost Komorní scény Aréna, příspěvkové organizace
statutárního města Ostrava, je financována
z rozpočtu města Ostravy.

...u nás jste v dobré společnosti
www.divadloarena.cz

OSTRAVA!!!

MINISTERSTVO
KULTURY

Moravskoslezský
kraj

SLEZSKÁ
UNIVERZITA

FATHER'S
COFFEE ROASTERY